

Orol dengizidagi bugungi holat va muammolar

Andijon davlat Pedagogika instituti Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya
yoʻnalishi 2-bosqich 203-guruh talabalari

Salohiddinova Muhayyo Xayrullo qizi
Neʼmatjonova Mohigul Muhammadali qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Orol dengizi haqida maʼlumotlar, bu dengizning saqlab qolish uchun olib borilayotgan ishlar va va qurib borishining flora va faunaga taʼsiri haqida maʼlumotlar keltirib oʻtilgan.

Kalit soʻzlar: Orol dengizi sathi, hajmi va maydoni, Orol muammosi.

Abstract: This article provides information about the Aral Sea, the conservation efforts of this sea, and the effects of its drying up on flora and fauna.

Key words: Aral sea level, size and area, Aral problem.

Аннотация: В этой статье представлена информация об Аральском море, усилиях по сохранению этого моря и влиянии его высыхания на флору и фауну.

Ключевые слова: уровень Аральского моря, размеры и площадь, Аральская проблема.

1960-1965-yillarga qaraganda, Orol dengizining suv sathi 22 metrga pastlashdi, egallab turgan suv maydoni 3,8 martaga kichraydi. 1960-yillarda Orol dengizidagi suv hajmi 1064 km³ boʻlgan boʻlsa, hozirgi paytda suv hajmi bor-yoʻgʻi 115 km³ ga teng. Suvdagi tuz miqdori koʻpayib, bir metrda 72 grammgacha yetdi. Bir paytlar katta hudud suv bilan toʻla boʻlganda, gʻarbi-shimoliy tomonlardan kelayotgan sovuq havoni oʻz maydonida isitib, respublikaga oʻtkazar edi. Bugun ana shunday shimol maydonidan mahrum boʻlindi. Qish paytlari Orol dengizi hududidan chiqadigan bugʻlar shimol va gʻarbdan keladigan sovuq havo bilan aralashib, haroratni bir necha gradusga isitar edi. Bugun Orolning 4 mln. gektardan ziyod qurigan, suvsiz qolgan tubi maydonidagi qum va tuzlar qancha joylarga zarar keltirmoqda. Orol dengizidan uchgan qum, chang va tuzlar faqatgina atmosfera emas, tuproq suvini ham baravariga ifloslantirib bormoqda. Ekologiya va tabiatni qoʻriqlash qoʻmitasi maʼlumotlariga koʻra, har yili atmosferaga 15-75 mln. tonnagacha chang va tuz uchib chiqib, dunyo boʻylab tarqalib ketmoqda.

Orol dengizi va Orolbo‘yi muammolari yuzasidan yuzlab mahalliy va xalqaro loyihalar taklif qilingan. Bu loyihalarni umumlashtirib, ularni asosan ikki turga bo‘lish mumkin. Birinchisi “Ichki imkoniyatlardan kelib chiqib Orolni saqlab qolishga qaratilgan loyihalar” bo‘lsa, ikkinchisi “Orolga suvni tashqaridan olib kelishni taklif qilish haqida”gi loyihalardir. Mutaxassislarning fikriga ko‘ra, suv resurslarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanishni ta‘minlashda, avvalambor, suv resurslaridan, ayniqsa, aholi o‘rtasida ichimlik suvidan oqilona foydalanish va ularni muhofaza qilish yuzasidan tushuntirishlar olib borishda keng jamoatchilikni jalb etish, targ‘ibot va tashviqot ishlarini yanada jonlantirish lozim. Tabiiy muhit holatining inson ta‘sirida o‘zgarishi, jonli va jonsiz komponentlarga kuchli antropogen ta‘siri mahalliy, mintaqaviy va umumjahon ekologik muammolarni keltirib chiqaradi. Jumladan, shu kabi ta‘sirlar natijasida mintaqadagi ekologik inqirozning eng xavfli nuqtasi hisoblangan “Orol muammosi” vujudga keldi. Oxirgi 40-45-yil davomida Orol dengizi sathi 22 metrga pasayib ketdi, akvatoriya maydoni 6 martadan ziyodga kamaydi, suv hajmi 10 baravargacha kamaydi. Orol dengizi deyarli “o‘lik” dengizga aylandi. Bugungi kunda Orol dengizini o‘rnida asosan 6 ta qoldiq ko‘llar hosil bo‘lgan.

Mutaxassislarning fikricha, Orol muammosi kelib chiqishiga quyidagi omillar asosiy sababchi bo‘lgan:

- ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish strategiyasini noto‘g‘ri tanlangani. Bu omilning hudud tabiatiga, xo‘jaligiga va ijtimoiy munosabatlariga uzluksiz cho‘zilgan salbiy ta‘siri;

- tuproqning murakkab mexanik tarkibi, gidrogeologik va geomorfologik sharoitlarning hisobga olinmaganligi;

- sug‘orish va gidrotexnik inshoot tizimlarini loyihalash, qurish va ulardan foydalanish sifatining past darajadaligi;

- qabul qilingan sug‘orish me‘yorlarida tuproq va qishloq xo‘jalik o‘simliklarining o‘ziga xos xususiyatlari hisobga olinmaganligi va boshqa sabablar.

Noyob va kamayib borayotgan hayvon va o‘simlik turlarini saqlash maqsadida 2006-yilda nashr etilgan “Qizil kitob”ga o‘simliklarning 305 turi (1983-yilda 163 tur, 2003-yilgi nashrda 301 tur) va hayvonlarning 184 turi (1984-yil 63 tur, 2003-yilgi nashrda 184 tur) kiritilgan edi.

Agar 1970-yil Xorazm viloyatida sho‘rlanmagan va kam sho‘rlangan erlar 86 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 1990-yilga kelib bu ko‘rsatkich 69 foizga tushdi. Hozirgi

kunda Qoraqalpog‘iston Respublikasining umumiy sho‘rlangan yer maydoni 90 foizdan ko‘proqni tashkil etmoqda 2004-yil 3-aprelda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 162-sonli “Orol bo‘yi genofondini muhofaza qilish xayriya jamg‘armasini tuzish haqida”gi Qarori qabul qilindi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Qishloq va suv xo‘jaligi vazirligi bilan Germaniyaning O‘zbekistondagi Texnik hamkorlik jamiyatining loyihasi asosida Orolning qurigan tubida 2000-2006-yillarda 8000 ga yaqin maydonda saksovlzor barpo etish ishlari 30450 ga qilib bajarildi. Orol dengizi mintaqasida ekologik muhitni yaxshilash maqsadida Global ekologik fondi loyihasining 2006-2008-yillarga mo‘ljallangan loyihasi asosida 10000 ga yaqin maydonda saksovlzor barpo etish belgilangan bo‘lib, hozirgi kunda ushbu loyiha asosida 17211 ga yaqin maydonda saksovlzor barpo etish ishlari amalga oshirildi. Qoraqalpog‘iston Respublikasining o‘rmon xo‘jaliklari tomonidan Orolni qurigan tubida 2005-yilda 20678 ga, 2006-yilda 14962 ga, 2007-yilda esa 16000 ga maydonda saksovlzorlar barpo etildi.

1960-1965-yillarga qaraganda Orol dengizining suv sathi 22 metrga pastlashdi, egallab turgan suv maydoni 3,8 martaga kichraydi. 1960-yillarda Orol dengizidagi suv hajmi 1064 km³ bo‘lgan bo‘lsa, hozirgi paytda suv hajmi 115 km³ ga tushdi. Suvdagi tuz miqdori ko‘payib, bir metrda 72 mg gacha yetdi. Ma‘lumotlarga ko‘ra, Qoraqalpog‘iston Respublikasi hududida aholining quvurlardan suv ichadigan qismi 76% ni tashkil qiladi. Qolgan aholi ochiq havzalardan suv ichadi, respublika bo‘yicha aholining suv quvuridan foydalanishi 89%, Qoraqalpog‘iston Respublikasida bu ko‘rsatkich juda past hisoblanadi.

Xulosa: Orol atrofidagi aholi dengizning qurib borishidan ruxiy, moddiy, ma‘naviy, iqtisodiy va ekologik jixatlardan azoblanmoqda. Respublikada Orol dengizining qurib borishi eng avvalo, sug‘orilayotgan dehqonchilikka salbiy ta‘sir ko‘rsatib, ekinlarning yetarli suv bilan ta‘minlanmasligi natijasida ularning hosildorligi pasayib, tuproqlar sho‘rlanib boradi, buning oqibatida ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik holat og‘irlashishadi

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. "Ekologiya va atrof-muhitning muhofaza qilish asoslari", "Musiq" nashriyoti. P. S. Sultonov. Toshkent 2007 y.
2. "Ekologiya o'quv qo'llanma", To'xtayev A. S. Toshkent 1998 y.
3. "Umumiy ekologiya" darslik, A. Ergashev. Toshkent 2003y.
4. "Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish o'quv qo'llanma", Xo'janazarov. O'. E, Yoqubjonov. SH. Toshkent 2018 y.

Research Science and Innovation House

